Լեզուն է միայն, որ ջոկում է մի ազգութիւն միւս ազգութիւնից, լեզուն է միայն, որ ազգութեան գոյութեան հիմք է և ոչ մի ուրիշ հասարակական գործիչ նորա տեղը բռնել չէ կարող:

Գոնէ օրինակ առնէինք մեզ հարևան վրացիներից, որոնք մեզանից աւելի քաղաքակրթված ազգ չեն, բայց ունեն մեզանից աւելի ինքնաճանաչութիւն: Նորանցից օրինակ առնենք, որ կարելի է գրաւել դէպի ազգութիւնը այլացեղ և այլակրօն անհատներին միմիայն մայրենի լեզուի միջոցով:

Ոչ մի վրացի չը կայ որ կաթօլիկ լինէր, բոլորն էլ ցեղով և տիպով հայ են, բայց վրացիները կարողացան նորանց վրացիացնել լեզուի միջոցով: Նունորանք իրանք համոզված են որ վրացի են:

Թող հայերը չը մոռանան որ ազգութեան միակ հաստատ և տևողական հիմքը լեզուն է:

Վրացիները մեզանից այդ կողմից բարձր են, որովհետև կարողացան համոզել հայ-կաթօլիկներին, որ կրօնը և ցեղը ոչինչ նշանակութիւն չունի ազգային տեսակէտից. կարելի է ուրիշ կրօնին պատկանել, մինչև անգամ ուրիշ ցեղին պատկանել, բայց վրացի լինել. իսկ մենք նոյնը շնորհ չունենք անելու մեր ցեղակից, արիւնակից, այլակրօն հայերի հետ:

Այդ ամենալաւ ապացոյց է որ մինչև այժմ հայերը ազգութիւն չէին, այլ միայն մի աղանդ, որովհետև միայն նորան էինք մեր ազգութեան անդամ համարում, որ մեր դաւանակից էր, թէկուզ նա բոլորովին չը գիտէր և մինչև անգամ արհամարհում էր մայրենի լեզուն:

Պարզ է որ այդ խախուտ հիմքի վրա ազգութիւնը երկար ժամանակ չէ կարող գոյութիւն ունենալ:

Այն հայը, որ հայերէն չը գիտէ, նա հայ չէ: Նա կարող է հայոց կրօնին պատկանել, բայց նա հայոց ազգութեանը չէ պատկանում: Ուրիշ կողմից այն հայը, որ թէև լուսաւորչական կրօնին չէ պատկանում, բայց հայերէն գիտէ,—նա հայ է, ազգութեամբ հայ է:

Այժմ թող հայերը իրանք դատեն՝ որն է ժամանակակից պահանջմանը աւելի համեմատ՝ աղանդին պատկանելը, թէ ազգութեանը:

Ի հարկէ մենք ոչինչ նորա դէմ չունենք եթէ հայը երկուսն էլ միացնում է, այսինքն եթէ նա համ լուսաւորչական է, համ ազգութեամբ և լեզուով հայ է: Բայց դժբաղդութիւնն այն է որ թէ ստորին և թէ բարձր դասակարգի լուսաւորչականների մեծ մասը այժմ ազգութեամբ այլ ևս հայ չեն, որովհետև շատ անգամ չեն իմանում հայերէն լեզուի մի բառն անգամ, ուրեմն չունեն այն փակտորը, որ ջոկում է մի ազգութիւն միւս ազգութիւնից, այլ միայն կազմում են մի առանձին աղանդ որ մոլեռանդ է դէպի իր կրօնը, բայց արհամարհանքով է վերաբերվում դէպի իր մայրենի լեզուն, ուրեմն և դէպի իր ազգութիւնը: Իսկ ազգութիւնը մայրենի լեզուի մէջն է:

Ուրեմն թող այժմ դատեն որքան ուղիղ է այն միտքը, թէ կրօնը նեցուկ էր ազգութեան, երբ որ այդ կրօնն ունելով՝ սրկսեցինք կորցնել մայրենի լեզուն, որ միակ նեցուկ է ազգութեան:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թիֆլիսաբնակ պ. Գրիգոր Աղաբէգեան հասցրել է մեզ 10 րուբլ յօգուտ այն հիւանդանոցի, որ հիմնվում է Վանի մէջ:

—

Պ. Տէր-Միքայէլեանի ձեռքով ստացանք 3 րուբլ պ. Միքայէլ Երանոսեանցից յօգուտ հիւանդանոցի Վանի մէջ:

—

Կովկասեան ցէնզուրական կօմիտէտի դատը «Մշակի» խմբագրի դէմ նշանակված է Թիֆլիսի Դատաստանական Պալատում հոկտեմբերի 4-ին: Նախագահը կը լինի Միխայլօվ, անդամները՝ Ֆրանցօվ, Բուլօ, Բակալօ և Մալինօվսկի: Կը մեղադրի կամ Անդրէեվ, կամ Սմիտէն, կամ Բիկօվ:

—

ԼԵՆՔՈՐԱՆԻՑ ստացանք պ. Սարգիս Ղազարեանցից 11 րուբլ յօգուտ Վանի հիւանդանոցի: Այս գումարից 5 րուբլ պարոնը ինքն է նուիրում՝ իսկ 6 րուբլ հաւաքված են սիրողների թատրօնական ներկայացումից:

—

«Մշակի» 148 համարում, Ներքին լուրերում Համամլուից գրած լուրը տպագրական սխալ է: Պէտք է լինի Համզաչիմանից և ոչ թէ Համամլուից, որովհետև Պալիկ սրբազանը Համզաչիմանում է հաւաքել 1500 րուբլ և Համզաչիմանի հին եկեղեցին է այդպիսի կեղտոտ դրութեան մէջ:

—

Կենդանիների հովանաւորութեան ԹԻՖԼԻՍԻ ընկերութեան անդամները հրաւիրվում են շնորհ բերել ընկերութեան ընդհանուր ժողովին ներկայ սեպտեմբեր ամսի 28-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, գիւղատնտեսական ընկերութեան բնակարանը, Բարիատինսկի փողոցի վրա, Ալէքսանդրեան այգւում:

—

ԻԳԴԻՐԻՑ մեզ գրում են: «Տեղական երկսեռ ուսումնարանները շատ անհոգ և թոյլ դրութեան մէջ են: Հոգաբարձութիւնը ոչինչ բանի վրա ուշադրութիւն չէ դարձնում: Ուսուցիչները շատ դժգոհ են հոգաբարձուներից նորա համար, որ անցեալ թուականի ռոճիկները դեռ ևս մինչև ցարդ չեն ստացել: Հրաւիրում ենք այդ դպրոցների վրա պ. Թեմական տեսչի ուշադրութիւնը:»

—

Նորերումս ԹԻՖԼԻՍԻ Թուրք ազգաբնակութիւնը բաց արեց մեր քաղաքում կառավարութեան թոյլտուութեամբ մի օրիորդական դպրոց մահմետական աղջկերանց համար: Դա առաջին օրինակ է որ Անդրկովկասի մահմետականների մէջ բացվում է մի օրիորդական դպրոց: Աջողութիւն ենք ցանկանում մեր Թուրք համաքաղաքացիներին:

—

Այս օրերս ներկայանում է «Մշակի» խմբագրատուն մի հայ պարոն Խուբօվ ազգանունով մի պատանու հետ, որի ազգանունն է Բաբանասեանց և որ պարոն Խուբօվի խորթ որդի է: Պարոնը յայտնեց մեզ հետևեալը: Պատանին Ներսիսեան դպրոցի որդեգիր էր, որի ուսման համար նորա խորթ հայրը վճարում էր տարեկան 200—300 ր., բայց դպրոցի հոգաբարձութիւնը այնու ամենայնիւ ամենաանհոգ կերպով վերաբերվում էր դէպի պատանին: Պ. Խուբօվ բաց արաւ մի կապոց և ցոյց տուեց մի շապիկ, որ որդեգիրը հագած ունէր երեք ամիս շարունակ առանց լուացած լինելու: Ինչ դրութեան մէջ էր շապիկը, անկարելի է նկարագրել. կեղտոտ, պատռած, գձըրտած, այնպէս որ մի ամբողջ կտոր նորա վրա չէր երևում: Ամբողջ շապիկը բաղկացած էր ամենազզվելի ցնցոտիներից:

թիւններ ունէին, մատակարարում էին նորանց կենսական անհրաժեշտ պիտոյքները և փոխարէնը ստանում էին նորանց հովուական արդիւնաբերութիւնը, որպիսի էին իւղ, պանիր, բուրդ և անասուններ: Շատ պարզ է, որ քրդերի կողոպտիլը թուրք կառավարութեան պաշտօնատարներից վնասում էր հայ վաճառականների, հայ կապիտալիստների շահերին, որովհետև քրդերը միշտ նորանց փողի պարտականութիւն ունէին:

Այդ յարաբերութիւնները ստեղծեցին հայերի և քրդերի մի քանի ցեղերի մէջ սերտ հաւատարմութիւն, որը աւելի բարեկամական կերպարանք էր ստանում, որքան թուրքերը նեղացնում էին նորանց: Բայց կային հայերին և թշնամի ցեղեր: Այս վերջինները նոյնքան թշնամի էին հայերի հետ, որքան իրանց հարազատ ազգակիցների հետ: Սակաւ չէր պատահում, որ քրդի մի ցեղ յարձակվում էր միւսի վրա և կողոպտում էր նորան և այսպիսով կռիւը, կոտորածը, անհաշտութիւնը նորանց մէջ մնում էր որպէս ժառանգութիւն և անցնում էր սերունդից սերունդ:

Այդ կռիւների մէջ խառնվում էին և հայերը: Աղբակայ, Շատախի, Բուլանըխի, Մոգաց երկրի և Սասունցի հայերը ունէին իրանց դաշնակից քուրդ ցեղերին, որոնց հետ միացած, շատ անգամ կռւում էին ընդհանուր թշնամու դէմ: Ոչ—մահմետական, այլ «եզըդի» աղանդին պատկանող քրդերը, միշտ հալածված լինելով իրանց մահմետական ցեղակիցներից, հայերի հետ պահպանում էին բարեկամական յարաբերութիւններ: Հայերը այն աստիճան հաւատարմութիւն ունէին դէպի այդ ցեղը, որ իրանց անասունները յանձնում էին նորանց հովիւներին պահելու, հայերի տան սպասաւորները, աղախինները, երկրագործական մշակները մեծ մասամբ եզըդիներ էին: Դրանք կատարում էին հայերի մի քանի կրօնական արարողութիւնները, պահում էին սուրբ Սարգսի, սուրբ Գէորգի պասերը, զոհ էին մատուցանում հայերի նշանաւոր ուխտատեղիներում, և սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչին ու Դաւիթ մարգարէին համարում էին Աստուծոյ ընտրեալների ամենագլխաւորը: Եզըդիները համարեա բոլորը գիտէին հայոց լեզուով խօսել և մեր վարդապետներից մէկը միայն (որ հայ կղերից ծաղրական մտքով ստացաւ «Հրաշագործ» տիտղոսը) մտածեց եզըդիների մէջ տարածել Լուսաւորչական կրօնը և գրագիտութիւն հայոց այբ-բենարանով:

Քրդերի և հայերի յարաբերութիւնները այս դրութեան մէջ էին մինչև վերջին ռուս-թուրքական պատերազմի ծագելը:

Պատերազմի ժամանակ թուրքաց կառավարութիւնը, նորան բոլորովին կրօնական բնաւորութիւն տալով, շէյխերի, մուֆթիների և ղազիների ձեռքով կարողացաւ վառել քրդերի ֆանատիկոսութիւնը: Եւ այն բոլոր քուրդ հրոսակները, որ հազարներով դիմում էին Տէր-Ղուկասովի զունդերի դէմ,—բոլորը կռւում էին իրանց հոգևորականների առաջնորդութեամբ, որպիսիներն էին՝ Շէյխ-Ջէլալէդդին և Շէյխ-Իբադուլլահը:

Թէև պատերազմի ժամանակ քուրդ հրոսակները մի նշանաւոր օգուտ չը կարողացան բերել, թէև նորանք կողոպտում էին, այրում էին և աւերակ էին դարձնում բուն Թուրքաց երկրները, որոնք դեռ գրաւված չէին ռուսներից, այսու ամենայնիւ, այդ բարբարոսութիւնները դարձրին քրդերի վրա անգլիական ագէնտների ուշադրութիւնը, որոնք Հայաստանում տարածված էին Թուրքաց բանակների մէջ: Անգլիացիք գտան Հայաստանում երկու գլխաւոր ցեղեր, որոնցից մէկը, քրդերը ատում էին «գաւուրներին» և խառնվեցան Թիւրքաց զօրքերի հետ, իսկ միւսը, հայերը համակրում էին «գաւուրներին» և ամեն հնարներ գործ էին դնում հեշտացնելու ռուսաց յաղթութիւնները:

Քրդերի հակակրութիւնը դէպի ռուսները և հայերի համակրութիւնը,—այդ երկու հակառակ արտայայտութիւնները բաւական էին մի սխալ գաղափար տալու անգլիացիներին, յօրինելու այն պլանը, որ նորանք նպատակ ունէին կազմել Հայաստանի վերաբերութեամբ:

Բայց անգլիացիք չուզեցին մտածել, եթէ թուրքաց հայերը համակրութեամբ էին վերաբերվում դէպի ռուսները,—այդ ունէր իր բնական պատճառները. նորանք տեսնում էին իրանց ազգակիցներին ռուսական Հայաստանում աւելի բարեբախտ վիճակի մէջ, մինչդեռ իրանք օրըստօրէ մաշվում և ոչնչանում էին մի անկարգ և նենգամիտ կառավարութեան բարբարոսութիւնից: Եթէ այդ կառավարութիւնը փոխվէր դէպի լաւը, անտարակոյս, հայերը կը հաշտվէին նորա հետ:

Բայց հայերի վիճակը շատ չէր հետաքրքրում անգլիացիներին. նորանց մի ուրիշ բան էր հարկաւոր: —Նորանց հարկաւոր էր մի զօրաւոր պատնէշ, որ կանգնեցնէին ռուսների առջև, փակէին նորանց ապագայ աշխարհակալութիւնների ճանապարհը դէպի Հայաստան, թոյլ չը տալով նորանց մօտենալ Եփրատի հովիտին, որով իրանց Հնդկաստանի շահերը պահպանած էին համարում: Եւ այդ պատնէշը, անգլիացիների կարծիքով, կարելի էր կառուցանել միայն քրդերից, որովհետև հայերին հաւատալ և հայերի վրա յոյս դնել նորանք չէին կարող, մանաւանդ որ, քրդերին աւելի ընդունակ էին գտնում իրանց նպատակների համար. քրդերը իրանց ձեռքում զէնք ունէին, իսկ հայերը ոչ:

Այդ էր պատճառը, երբ պատերազմի ժամանակ զանազան հայկական քաղաքներում նշանակվեցան անգլիական կօնսուլներ, Բիկօնսֆիլդի մինիստրութեան և նորա Կ. Պօլսի ներկայացուցչի Լէյարդի առաջին հոգսը եղաւ Հայաստանը Քուրդիստան անունով մկրտել և քրդական միութեան սկիզբը դնել:

Պատերազմից յետոյ անգլիական կօնսուլները սկսեցին առանձին ուշադրութիւն դարձնել քուրդ տարրի վրա, երևակայական միութիւնը նորանց մէջ կազմելու մտքով: Սկսեցին նորանց առաջ քաշել, հայերին յետ մղել, սկսեցին նորանց ցեղապետների և շէյխերի հետ բարեկամութիւն հաստատել և ամեն միջոցներ գործ դնել, որ քրդերի անջատված, և միմեանց հետ թշնամական յարաբերութիւն ունեցող ցեղերի ընդհանուր ուժերը միացնէին մի ամբողջութեան մէջ: Դա ոչ միայն դժուարին, այլ անհնարին էր: Դարերով կազմված ժառանգական անհաշտութիւնը քրդերի հարիւրաւոր ցեղերի մէջ չէր կարելի անգլիական քաղաքագիտութեան հրաշքով միանգամից անհետացնել, մանաւանդ երբ վայրենի քուրդը քաղաքագիտական նրբութեան հետ շուտով ընտելանալ չէր կարող:

Այդ բոլոր ջանքերի հետևանքը այն եղաւ, որ քրդերը, տեսնելով, որ իրանց վրա ուշադրութիւն են դարձնում, աւելի երես առեցին, աւելի յանդուգն դարձան,—և հէնց այն ժամանակ, երբ Թիւրքահպատակ քրիստոնեաների կեանքի ապահովութեան վրա էր խօսվում, երբ ռուսաց բանակը կանգնած էր Սան-Ստեֆանօի մէջ,—Խնուսի կողմերում քրդերը սկսեցին կոտորել հայերին, իսկ Աղբակայ Բաշկալէի կողմերում Շէյխ-Իբադուլլահը ոչնչացրեց աւելի քան յիսուն հայոց գիւղեր, և արժանացաւ Վանի անգլիական կօնսուլի սիրալիր այցելութեանը:

Բիկօնսֆիլդի մինիստրութեան ընկնելուց յետոյ յիշեալ երևակայական պատնէշը—այդ արհեստական խաբուսիկ շէնքը—ինքն իրան քայքայվեցաւ: Քրդական միութեան գաղափարը օդի մէջ ցնդվեցաւ, բայց Քրդաստան անունը մնաց: Անգլիացիք չը կարողացան իրանց թքածը յետ լզել:

(Կը շարունակվի)

Չը մոռանանք որ Ներսիսեան դպրոցը ունի այժմ 40,000 րուբլ տարեկան եկամուտից աւելի: Շապիկը կարելի է տեսնել պ. Խուբովի տանը: Պարոնը ստիպված էր հանել պատանուն Ներսիսեան դպրոցից և տալ նրան մի գերմանացու պանսիոն:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—

Փարիզից լրագիրներին հաղորդում են հետևեալ տեղեկութիւնները:

Մի քանի օր է, որ Ֆրանսիացիները մինիստրական դժուարութիւնների սպառնալիքի են ենթարկված: Թէպէտ նրա պատճառը շատ չնչին է, բայց քաղաքական և ֆինանսական շրջանները անտարբեր չը մնացին դէպի այդ դժուարութիւնները: Քանի որ եւրոպական միացեալ նաւատորմները ցոյց են անում Դուլցինիօի առաջ, որ կարող է համաշխարային հրդեհ գցել, ցաւալի է տեսնել, որ մի մեծ ազգութիւն կառավարող անձինք դժուարութիւններ են պատճառում մի քանի տասնեակ հոգեւորականներին արձակելու հարցի պատճառով:

Սեպտեմբերի 15-ին Փարիզի մէջ պէտք է մինիստրների խորհուրդ լինէր Ֆրէյսինէի և Կօնստանի մէջ պատահած անբաւականութեանը մարտի հրամանների առիթով վերջ տալու համար: Եթէ Ֆրանսիական կառավարութիւնը հեռանար սահմանադրական ճշմարտութենից, այդպիսի անցքը շուտ կը վերջանար: Երբ անգլիական արտաքին գործերի մինիստրը չը կամեցաւ Հնդկաստանից Մալտա կղզին զօրքեր կանչել Բիկօնսֆիլդի ցանկութեան համեմատ, նա հրաժարական տուեց: Այս օրինակին հետևելով Ֆրանսիական ներքին գործերի մինիստր Կօնստան կարող էր հրաժարական տալ, եթէ նա չէր հաւանում Ֆրէյսինէի խաղաղասէր քաղաքականութիւնը: Այս դէպքում դժուարութիւն չէր պատահի և մինիստրների արտաքոյ կարգի խորհուրդներ չէին հարկաւորվի:

Բայց այս դէպքում Կօնստանը մի գործիք է հզօր Գամբետտայի ձեռքին: Սա հաւանութիւն չը տուեց Ֆրէյսինէի քաղաքականութեանը այն պատճառով, որ առաջին մինիստրը չէր բաժանում նրա հայեացքները յունական խնդրի վերաբերութեամբ:

Ֆրէյսինէի անկման համար բաւական էր, որ նա զրկվեցաւ Գամբետտայի պաշտպանութիւնից: Թէ Գրեվի և թէ մինիստրները ստիպված էին թողնել իրանց ամարանոցները և Փարիզ գալ Գամբետտայից ծագեցրած գործը կարգի բերելու համար, իսկ ինքը Գամբետտա գնաց որս անելու, իբր թէ գործին բոլորովին մասնակից չէ:

Վերջին օրերում Գրեվիի նախագահութեամբ մինիստրական չորս խորհուրդներ կայացան, որոնց ժամանակ քննվում էր հոգեւոր միաբանութիւնների հարցը: Առաջին նիստի ժամանակ արդէն երևաց, որ Ֆրէյսինէի և Կօնստանի մէջ կատարեալ անհամաձայնութիւն է տիրում: Ֆրէյսինէ պնդում էր, որ թէպէտ կառավարութիւնը ազատ է գործելու համար, բայց կարիք չը կայ իսկոյն իրագործել մարտի հրամանները հոգեւոր միաբանութիւնների վերաբերութեամբ: Ներքին գործերի մինիստրը ընդհակառակը պնդում էր, թէ հարկաւոր է գոնեա մի միաբանութեան վրա ապացուցանել, որ մարտի հրամանները ոյժ ունեն: Ասում են, որ Ժիւլ Ֆերրի պաշտպանում էր իր ընկերոջը: Երեք նիստերը անաջող հետևանքներ ունեցան և վերջին նիստի ժամանակ Գրեվիի օգնութեամբ Ֆրէյսինէն յաղթեց, միայն թէ այդ յաղթութիւնը երկարատև չի լինի:

Այս անցքի վրա մտածելով, կարելի է այն եզրակացութեան հասնել, որ եթէ Գամբետտա շարունակէ Ֆրանսիայի անսահմանադրական առաջնորդի դերը խաղալ, Ֆրանսիայի մէջ ոչ մի մինիստրութիւն երկարատև չէ կարող լինել:

«Голосъ» լրագրի մէջ կարդում ենք հետևեալ առաջնորդող յօդուածը:

Ֆրանսիական նոր մինիստրութեան առաջնորդ Ժիւլ Ֆերրի դեռ ևս չէ ընտրել արտաքին գործերի մինիստր: Գործի այսպիսի յետաձգութիւնը շատ հասկանալի է, որովհետև արտաքին գործերի մինիստրը ոչ թէ միայն այդ պաշտօնը վարելու համար ընդունակ մարդ պէտք է լինի, այլ և նրա քաղաքական հայեացքները չը պէտք է զանազանվեն Գամբետտայի հայեացքներից: Այդ պաշտօնի համար ամենից յարմար է Ֆրանսիական այժմեան դեսպանը Լօնդօնում՝ Շալմել-Լակուր: Բայց սրա մինիստր նշանակելը օտար պետութիւնները հազիւ թէ հաւանեն:

Ֆրանսիական այժմեան դեսպանին Լօնդօնում դիպլօմատները բոլորովին չեն համակրում: Նա չափազանց ատելի է Ֆրանսիական միապետական կուսակցութեան անդամներին, որոնք բոլոր միջոցներով աշխատում էին օտար պետութիւնների առաջ նրան վնասակար և արիւնարբու արմատական ցոյց տալու համար: Այդ աշխատանքները կատարելապէս աջողվեցան: Շալմել-Լակուրի անունը եւրոպական պահպանողականների առաջ չափազանց արմատականութեան նշանաբան դարձաւ և նրան մինիստր նշանակելը վատ ազդեցութիւն կը գործէր: Թէպէտ անգլիական կառավարութիւնը համաձայնեցաւ, որ նա դեսպան նշանակվի Լօնդօնի մէջ, այնուամենայնիւ այդ հանգամանքը նրան չօգնեց: Արտաքին գործերի մինիստր նշանակելու մասին երևի Գրեվի ստիպված կը լինի օտար պետութիւնների կարծիքը հարցնել և այդպիսով Շալմել-Լակուր առժամանակ կը շարունակի դեսպանի պաշտօնը վարել մինչև հանգամանքները փոխվեն: Առժամանակ մինիստր կը նշանակվի ծովապետ Ժօրես կամ Տիսօ, որոնք աննշան անձնաւորութիւններ են:

Ինչպէս վաղ թէ ուշ Շալմել-Լակուր պէտք է ստանայ արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնը, որ կատարելապէս բաժանում է Գամբետտայի քաղաքական բոլոր կարծիքները:

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թաւրիզ, 10 սեպտեմբերի

Սալմաստ գաւառից գրում են, որ երբ Ատրպատականի վիճակաւոր առաջնորդ Գրիգոր արքեպիսկոպոսը այցելութիւն գործեց այդ գաւառին, նրա առաջին հոգսը եղաւ բացանել մի դպրոց աւելի ընդարձակ ծրագրով: Սրբազանը հրաւիրեց իր մօտ տեղային հայ հասարակութեան գլխաւոր ներկայացուցիչներին, դպրոցի անունով ստորագրութիւն բացվեցաւ, որի գումարը հասաւ 400 թումանի: Ստորագրութիւնը շարունակվում է:

Արդեբիլ քաղաքից գրում են, որ տեղային մուշտէյիդը (հոգևորականների գլխաւորը) պաշտօնապէս հրամայեց, եթէ անձրևային օրերում քրիստոնեաները համարձակվեն փողոց կամ շուկայ դուրս գալ, ամեն մի մահմեդական իրաւունք ունի նրանց սպանելու, որովհետև պարսիկների կրօնական օրէնքով եթէ քրիստոնեան թրջված շորերով դիպչելու լինի մահմեդականին, կարող է պղծել նրան:

Ռաշտ քաղաքից գրում են, որ այդտեղ մի ամբողջ շաբաթ անընդհատ անձրև տեղաց, յետոյ մի սարսափելի մրրիկ բարձրացաւ, որ անտառներում ահագին, հարիւրամեայ ծառերը արմատախիլ էր անում: Անզալիի մէջ շահի Շամսալ կոչված պալատը մրրիկը հիմնայատակ անելով Կասպից ծովը նետեց: «Կումայ» կոչված շոգենաւը փոթորիկներից մղվելով ձգվեցաւ Անզալիի ցամաքի վրա: «Բօղդան» անունով շոգենաւը, որ լիքն էր ապրանքով, ընկղմվեցաւ ծովի մէջ: Մի այլ շոգենաւ ևս, «Հաջի-Շէյխ-Ալի» անունով, որ դիմում էր դէպի Բագու, որի վրա կային մինչև 300 ուխտաւոր մահմեդականներ, որոնք Մէքքայ պիտի գնային, - այդ շոգենաւը կորած է, յայտնի չէ, թէ ինչ է պատահել նրա հետ:

Սօվուկ-Բուլախ քաղաքից գրում են թէ այն կողմերի քրդերը, բոլորը Մարթենի հրացաններով զինված, Շէյխ-Իբադուլլահի առաջնորդութեամբ ապստամբվեցան պարսից կառավարութեան դէմ: Քրդերը ինքնավարութիւն են պահանջում: Քանի օր առաջ Թաւրիզից մի քանի հազար հեծելազօրք և մի քանի գունդ հետևակ զօրք ուղարկվեցաւ քրդերին զսպելու համար: Սօվուկ-Բուլախի հայ վաճառականները, որոնք մեծ գործեր ունեն այնտեղ, թողեցին այդ քաղաքը: Շէյխ-Իբադուլլահը, որ ռուս-թուրքական պատերազմի ժամանակ մեծ վնաս հասցրեց Թուրքաց Հայաստանին, այժմ ընկսել է Պարսկաստանում աւերածներ գործել:

Թիւրքաց Հայաստանի Վան քաղաքից հասնում են մեզ հետևեալ լուրերը: Սամիչ-փաշայ մի աւազակին կաշառելով, կամեցել էր սպանել տալ Խրիմեան հայրիկին. այդ փորձը անաջող անցաւ: Սրբազանը համարեա մի հրաշքով ազատվեցաւ:

Թաւրիզի ազգային դպրոցի նոր տեսուչը զբաղված է միայն վարժապետների ռոճիկը աւելացնելով, թղթերի վրա նոր կանոններ գրելով, բայց չը գործադրելով, դասատների պատերը զանազան անմիտ թղթերով զարդարելով, և այլ այսպիսի ֆորմալիստութիւններով: Ամեն օր ժողով, ժողով, բայց ոչինչ արդիւնք չը կայ: Նոր տեսչի նոր կարգադրութեան գլխաւոր արդիւնքն այն եղաւ, որ չքաւոր աշակերտների վրա վճար նշանակեց և դրանով աղքատներին զրկեց դպրոցից. մինչդեռ առաջ դպրոցի բոլոր աշակերտները, թէ աղքատ և թէ հարուստ, ձրի էին ուսանում:

***

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՓԱՐԻԶ, 19 սեպտեմբերի: «Times» լրագրի հաղորդած լուրը Դուլցինիօն այրելու մասին հերքվում է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 18 սեպտեմբերի: «Новое Время» լրագրին Կ. Պօլսից հեռագրում են. պետութիւնների բողոքից յետոյ սուլթանը այնպիսի դրութեան մէջ ընկաւ, որ անդամալոյծ լինելու մօտ է: Գործերի դրութիւնը Աբդուլ-Ազիզի վերջին օրերն է յիշեցնում: Շատերը սպասում են, որ պալատի մէջ խառնակութիւններ կը պատահեն:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 19 սեպտեմբերի: Դեսպանները ստորագրեցին մի պրօտօկօլ, որով պետութիւնները ապացուցանում են իրանց կատարեալ անշահասիրութիւնը Բերլինի դաշնագիրը իրագործելու մէջ: Պետութիւնները պարտաւորվում են իրանց անհատական շահերի ետևից չընկնել, չը ձգտել երկիրներ, առևտրական շահեր կամ բացառական ազդեցութիւն ձեռք բերելու:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 19 սեպտեմբերի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 94 ր. 55 կ., երկրորդ 92 ր. 37 կ., երրորդ 93 ր. 35 կ., չորրորդ 92 ր. 50 կ., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 220 ր. 50 կ., երկրորդ 216 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը 91 ր., երկրորդ 90 ր. 87 կ., երրորդ 91 ր., ոսկի 7 ր. 98 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ $24\frac{5}{8}$ պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա 211 մարկ, Փարիզի վրա 261 ֆր. 50 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը հանգիստ է:

ԼՕՆԴՕՆ, 19 սեպտեմբերի: Անգլիական մինիստրների խորհրդի նիստից յետոյ Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Իտալիայի, Ռուսաստանի և Թիւրքիայի դեսպանները խորհրդակցեցին Գրենվիլի հետ արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ: «Times» լրագիրը հաղորդում է, որ, չը նայելով պատահած արգելքներին, պետութիւնների համաձայնութիւնը աւելի ամրանում է: «Daily News» լրագիրը հաղորդում է, թէ մինիստրների խորհուրդը հաւանեց դեսպանների արած քայլը որոնք հրաժարվեցան յետ առնել համաձայնութիւնը: Կառավարութիւնը չի փոխի իր դիտաւորութիւնը: Այդ առարկայի վերաբերութեամբ բոլոր մինիստրները համաձայն են միմեանց հետ: Գործի նորից յետաձգելը, կամ կամակորութիւնը Բ. Դրան կողմից՝ Դարդանելի վրա գործողութիւնների սկսվելու պատճառ կը դառնայ: Մարկիզ Հարտինգտօն կուղևորվի Բելմօրալ մինիստրութեան ենթադրութիւնները թագուհուն ներկայացնելու համար.

ՓԱՐԻԶ, 19 սեպտեմբերի: Կառավարութիւնը հաստատ վճռել է չը հեռանալ եւրոպական համաձայնութենից:

ԼՕՆԴՕՆ, 20 սեպտեմբերի: Եգուց գումարվելու է մինիստրների խորհուրդ, այդ պատճառով մարկիզ Հարտինգտօն յետաձգեց իր ճանապարհորդութիւնը դէպի Բելմօրալ:

ՄԵԼԲՈՒՐՆ, 20 սեպտեմբերի: Երէկ բացվեց աշխարահանդէս:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 սեպտեմբերի: «Отечествен. Записки» ամսագրի մէջ տպված է. կոմս Լօրիս-Մէլիքօվ հրաւիրեց նշանաւոր մամուլի խմբագիրներին, որպէս զի մեկնէ նրանց կառավարութեան իսկական դիտաւորութիւնները ներքին վերանորոգութիւնների մասին և այդպիսով նախազգուշացնէ նրանց ցնորքներից և հասարակութեան մէջ անհիմն յոյսեր ծագեցնելուց: Այդ ժամանակ կոմս Լօրիս-Մէլիքօվ մեկնեց նախագծի հետևեալ հինգ կէտերը. 1) դասակարգային հիմնարկութիւններին շնորհած իրաւունքների ամենամեծ ապահովութիւնը և նրանց գործունէութեան սահմանների ընդարձակելը հարկաւոր եղածին համեմատ, 2) պօլիցիական հիմնարկութիւնների համաձայնեցնելը նոր կարգադրութիւնների պայմանների հետ. 3) տեղական հիմնարկութիւնների գործին մասնակցելու իրաւունքների ուժեղացնելը հակակենտրոնական ուղղութեամբ, 4) տեղական ազգաբնակութեան պէտքերի մանրամասն հետազօտութիւնը. այդ նպատակին հասնելու համար արդէն իրաւունք է ստացված, որ սենատորները քննեն մի քանի նահանգներ, 5) մամուլին միջոց տալ քննել կառավարութեան զանազան ձեռնարկութիւններ, վճիռներ, կարգադրութիւններ միայն այն պայմանով, որ մամուլը չը յափշտակէ, կամ չը վրդովէ հասարակական կարծիքը իր երազական ցնորքներով:

ԳՐԱՎՕԶԱ, 20 սեպտեմբերի: Միացեալ նաւատորմը հրաման ստացաւ պատրաստ լինել սեպտեմբերի 22-ին Տէօդօ ուղևորվելու համար:

ՓԱՐԻԶ, 20 սեպտեմբերի: Կառավարութիւնը հրաժարվեցաւ թոյլտուութիւն տալ սեպտեմբերի 21-ին միտինգ կազմել, որ կամենում էր Ռօշֆօր և ուղղված էր ծովային ցոյցի դէմ:

ՌԱԳՈՒԶԱ, 20 սեպտեմբերի: «Ժեմչուգ» ռուսաց նաւը ուղևորվեցաւ ալբանական ջրերը հետախուզութիւններ անելու համար: Չերնոգօրիական կառավարութիւնը առաջարկեց Ցէտինիէի ալբանցի վաճառականներին վերջացնել իրանց գործերը և հեռանալ:

ԲԵՐԼԻՆ, 20 սեպտեմբերի: Միացեալ խորհուրդը հրաւիրված է հաւաքվել հոկտեմբերի 8-ին:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ